

DATA ABOUT THE AUTHORS

Boiko Olena, Ph.D., Senior Scientist, National Academy of Sciences of Ukraine Fellow, winner of the President of Ukraine for the premiums of young scientists ved.n.s. Division of ynnovatsyonnoy politics, economy and high tech SU organization «Institute of Economics and prediction of NAS of Ukraine»

Kucherenko Svitlana, PhD, Assistant Professor of Economics Department,
Hryhorii Skovoroda University in Pereiaslav
Str. Sukhomlinsky 30, Pereyaslav, 08401, Ukraine
e-mail: ksvetau@i.ua

УДК 330.33.012:669(477)

<https://doi.org/10.31470/2306-546X-2023-57-15-26>**РИНОК ПРАЦІ ТА ТЕХНОЛОГІЇ ПІДГОТОВКИ КАДРІВ
ДЛЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ**

**Горошкова Л. А.,
Маслова О. В.,
Чорнобук Д. О.**

Актуальність теми дослідження. За рік війни (станом на лютий 2023 року), через повномасштабне вторгнення росії загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України становила 143,8 млрд доларів. Це - понад 150 тис. зруйнованих житлових будинків, 25 тис. км доріг державного і місцевого значення, 3170 закладів освіти, підприємства галузей національного господарства, медичні установи, інфраструктурні об'єкти та ін. Цей перелік, нажаль, можна продовжувати. Але усе зруйноване після війни необхідно буде відбудувати. Отже, освіта повинна реагувати на зміни ринку праці через війну у напрямі підготовки достатньої кількості кадрів, які будуть залучені до відбудови. Потужні можливості в контексті поставлених завдань має професійно-технічна освіта, саме вона має реагувати на теперішні реалії та майбутні потреби.

Постановка проблеми. Професійна (професійно-технічна) освіта є популярною за кордоном, чого не можна спостерігати в Україні. Суттєвими перевагами профтехосвіти є можливість швидкого опанування фаху, перекваліфікації, здобуття додаткової спеціальності і т. ін. Від початку війни ринок праці України зазнав істотних змін, проте вітчизняна економіка певною мірою адаптувалась до воєнного стану. За таких умов робітничі професії найближчим часом будуть найбільш затребуваними, оскільки такі фахівці необхідні для відбудови країни. Отже існує необхідність у проведенні досліджень перспектив розвитку профтехосвіти задля задоволення нових вимог ринку праці та повоєнного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує досить велика кількість наукових досліджень, присвячених сучасному стану та перспективам розвитку професійно-технічної освіти. Але з урахуванням воєнного стану та необхідності повоєнного відновлення країни існує необхідність додаткових досліджень задля вирішення нових завдань та перспектив подальшого розвитку економіки країни.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання управління процесом відновлення країни та відбудови її економіки невід'ємно пов'язане із процесом реформування освітньої галузі, тому пошук ефективних моделей та механізмів розвитку системи професійно-технічної освіти у відповідності до вимог ринку праці є необхідним вже сьогодні.

Постановка завдання, мети дослідження. Наведеними вище обставинами зумовлена доцільність проведення дослідження стану та перспектив розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні з урахуванням вимог ринку праці та потреб повоєнного відновлення України.

Метод та методологія проведення дослідження. У процесі проведення дослідження використані загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналітичне групування) та спеціальні (абстрагування, моделювання і т. ін.) методи вивчення економічних явищ і процесів.

Виклад основного матеріалу. Були оцінені кількісні показники діяльності системи професійно-технічної освіти, встановлено, що їх не можна вважати оптимістичними, оскільки зменшувалась кількість, закладів, тих, хто в них навчається і відповідно – кількість випускників.

Аналіз регіональних особливостей системи профтехосвіти в динаміці показав, що лідерами є Дніпропетровська, Львівська, Харківська області та м.Київ.

Встановлено, що кількість здобувачів освіти пропорційна кількості заяв на держбюджетний вступ в усіх регіонах країни. Кількість викладачів - пропорційна кількості здобувачів освіти, що свідчить про забезпечення кадровим складом закладів професійної освіти всіх регіонів країни.

Аналіз вікових характеристик викладачів закладів ПТО показав, що загальна кількість працівників до 30 років майже в два рази менша від кількості працівників старше 60 років. Домінуючу більшість складають працівники віком від 50 до 60 років.

Щодо вікової характеристика здобувачів освіти, то максимальна кількість здобувачів є у віці 17 років, що пояснюється структурою системи освіти в Україні. В той же час наявні учні (слухачі) у віці від 30 років, що можна пояснити бажанням отримати нову (додаткову) спеціальність, яка є конкурентоспроможною на ринку праці. І кількість цієї групи слухачів щорічно зростає.

Був проведений аналіз рівня та динаміки працевлаштування випускників. Встановлено, що переважна більшість випускників у 2022 році працевлаштувалась за професією (97,4%), не працевлаштувались – лише 2,5%. Щодо галузевої структури працевлаштування, то найбільша кількість випускників ЗП(ПТ)О знайшли роботу у промисловості (30,7%), другою за кількістю була транспортна галузь (28%) і сільське господарство (23,4%). Найменша кількість пішла працювати у сферу зв'язку (0,1%).

Нами були визначені Топ-50 професій, по яких кількість безробітних є найбільшою і найменшою і доведено, що робітничі професії є затребуваними ринком праці і під час війни. Встановлено, що за офіційними даними на кінець 2022 року в Україні було 2,6 млн. безробітних, початок 2023 року – 2,8 млн. Станом на сьогодні, 45% безробітних – особи, які мають вищу освіту. Натомість, як показав проведений аналіз, бракує представників робітничих професій. В умовах необхідності повоєнного відновлення країни потреби у робітничих кадрах будуть продовжувати зростати.

Висновки. Проведений аналіз показав, що існує необхідність активізації реформаційних процесів у системі професійно-технічної освіти, оскільки від того, наскільки буде задоволена потреба ринку праці сьогодні та в майбутньому у робітничих професіях, буде суттєво залежати швидкість та ефективність повоєнного відновлення країни.

Ключові слова: освітня галузь, професійна (професійно-технічна) освіта, попит ринку праці, професії.

THE LABOR MARKET AND TECHNOLOGY OF STAFF TRAINING FOR THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

Horoshkova Lidiia,
Maslova Oksana,
Chornobuk Diana

Relevance of the research topic. During the year of the war (as of February 2023), due to the full-scale invasion of Russia, the total amount of damage caused to the infrastructure of Ukraine amounted to 143.8 billion dollars. These are more than 150,000 destroyed residential buildings, 25,000 km of state and local roads, 3,170 educational institutions, enterprises of the national economy, medical institutions, infrastructure facilities, etc. This list, unfortunately, can be continued. But everything destroyed after the war will have to be rebuilt. Therefore, education must respond to the changes in the labor market due to the war in the direction of training a sufficient number of personnel who will be involved in reconstruction. Vocational and technical education has powerful opportunities in the context of the assigned tasks, it is it that must respond to current realities and future needs.

Formulation of the problem. Vocational (vocational and technical) education is popular abroad, which cannot be observed in Ukraine. The significant advantages of a technical vocational school are the possibility of quickly mastering a profession, retraining, obtaining an additional specialty, etc. Since the beginning of the war, the labor market of Ukraine has undergone significant changes, but the domestic economy has to some extent adapted to the state of war. Under such conditions, labor professions will be most in demand in the near future, as such specialists are necessary for the reconstruction of the country. Therefore, there is a need to conduct research on the prospects for the development of vocational education in order to meet the new requirements of the labor market and the post-war recovery of the country.

Analysis of recent research and publications. There is a fairly large number of scientific studies devoted to the current state and prospects for the development of vocational education. But taking into account the state of war and the need for post-war reconstruction of the country, there is a need for additional research in order to solve new tasks and prospects for the further development of the country's economy.

Highlighting unexplored parts of the general problem. The issue of managing the process of restoring the country and rebuilding its economy is inextricably linked to the process of reforming the education sector, therefore the search for effective models and mechanisms for the development of the vocational education system in accordance with the requirements of the labor market is necessary today.

Setting the task, the goal of the research. The above circumstances determine the expediency of conducting a study of the state and prospects for the development of the vocational education system in Ukraine, taking into account the requirements of the labor market and the needs of Ukraine's post-war recovery.

Research method and methodology. In the process of conducting the research, general scientific (analysis and synthesis, induction and deduction, analytical grouping) and special (abstraction, modeling, etc.) methods of studying economic phenomena and processes were used.

Presenting main material. Quantitative indicators of the system of professional and technical education were evaluated. It was established that they cannot be considered optimistic, since the number of institutions, those who study in them and, accordingly, the number of graduates decreased.

Analysis of the dynamics of the regional features of the system of vocational education and training showed that the leaders are the Dnipropetrovsk, Lviv, Kharkiv regions and the city of Kyiv.

It was established that the number of education seekers is proportional to the number of applications for state budget entry in all regions of the country. The number of teachers is proportional to the number of students, which indicates the staffing of vocational education institutions in all regions of the country.

The analysis of the age characteristics of teachers of Vocational (vocational and technical) education institutions showed that the total number of employees under 30 years old is almost two times less than the number of employees over 60 years old. The dominant majority is made up of employees aged 50 to 60 years.

As for the age characteristics of education recipients, the maximum number of recipients is at the age of 17, which is explained by the structure of the education system in Ukraine. At the same time, there are students (students) over the age of 30, which can be explained by the desire to obtain a new (additional) specialty that is competitive on the labor market. And the number of this group of listeners is growing every year.

An analysis of the level and dynamics of employment of graduates was carried out. It was established that the vast majority of graduates in 2022 were employed by profession (97.4%), not employed - only 2.5%. Regarding the sectoral structure of employment, the largest number of graduates of Vocational (vocational and technical) education found work in industry (30.7%), the second largest number was in the transport industry (28%) and agriculture (23.4%). The smallest number went to work in the field of communications (0.1%).

We determined the Top-50 professions in which the number of unemployed is the largest and the smallest and proved that labor professions are in demand by the labor market even during wartime. According to official data, there were 2.6 million unemployed people in Ukraine at the end of 2022, and 2.8 million at the beginning of 2023. As of today, 45% of the unemployed are people with higher education. Instead, as the analysis showed, there is a lack of representatives of working professions. In the conditions of the need for post-war reconstruction of the country, the need for workers will continue to grow.

Conclusions. The conducted analysis showed that there is a need to intensify the reformation process in the vocational education system, since the speed and efficiency of the post-war recovery of the country will depend significantly on the extent to which the needs of the labor market will be met today and in the future in labor professions.

Keywords: educational sector, professional (vocational and technical) education, labor market demand, professions

JEL Classification: C53, H79, O10, R15

Актуальність теми дослідження. За рік війни (станом на лютий 2023 року), через повномасштабне вторгнення росії загальна сума збитків, завданих інфраструктурі України становила 143,8 млрд доларів. Це – понад 150 тис. зруйнованих житлових будинків, 25 тис. км доріг державного і місцевого значення, 3170 закладів освіти, підприємства галузей національного господарства, медичні установи, інфраструктурні об'єкти та ін. Цей перелік, нажаль, можна продовжувати. Але усе зруйноване після війни необхідно буде відбудувати. Отже, освіта повинна реагувати на зміни ринку праці через війну у напрямі підготовки достатньої кількості кадрів, які будуть залучені до відбудови. Потужні можливості в контексті поставлених завдань має професійно-технічна освіта, саме вона має реагувати на теперішні реалії та майбутні потреби.

Постановка проблеми. Професійна (професійно-технічна) освіта є популярною за кордоном, чого не можна спостерігати в Україні. Суттєвими перевагами профтехосвіти є можливість швидкого опанування фаху, перекваліфікації, здобуття додаткової спеціальності і т. ін. Від початку війни ринок праці України зазнав істотних змін, проте вітчизняна економіка певною мірою адаптувалась до воєнного стану. За таких умов робітничі професії найближчим часом будуть найбільш затребуваними, оскільки такі фахівці необхідні для відбудови країни. Отже існує необхідність у проведенні досліджень перспектив розвитку профтехосвіти задля задоволення нових вимог ринку праці та повоєнного відновлення країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Існує досить велика кількість наукових досліджень, присвячених сучасному стану та перспективам розвитку професійно-технічної освіти. Але з урахуванням воєнного стану та необхідності повоєнного відновлення країни існує необхідність додаткових досліджень задля вирішення нових завдань та перспектив подальшого розвитку економіки країни.

Виділення недосліджених частин загальної проблеми. Питання управління процесом відновлення країни та відбудови її економіки невід'ємно пов'язане із процесом реформування освітньої галузі, тому пошук ефективних моделей та механізмів розвитку системи професійно-технічної освіти у відповідності до вимог ринку праці є необхідним вже сьогодні.

Постановка завдання, мети дослідження. Наведеними вище обставинами зумовлена доцільність проведення дослідження стану та перспектив розвитку системи професійно-технічної освіти в Україні з урахуванням вимог ринку праці та потреб повоєнного відновлення України.

Метод та методологія проведення дослідження. У процесі проведення дослідження використані загальнонаукові (аналіз та синтез, індукція та дедукція, аналітичне групування) та спеціальні (абстрагування, моделювання і т. ін.) методи вивчення економічних явищ і процесів.

Виклад основного матеріалу. В сучасних умовах війни та необхідності повоєнного відновлення України саме випускники закладів професійної (професійно-технічної) освіти зможуть забезпечити ефективність та швидкість відбудови. Але, нажаль, кількісні показники розвитку профтехосвіти не можна вважати оптимістичними. Так, якщо у 1991 році закладів професійної (професійно-технічної) освіти становила 1285 заклади, то станом на 2022 рік їх кількість скоротилась до 670. Впродовж цих років невпинно скорочувалась кількість учнів, слухачів: з 648,4 тис. осіб у 1991 році до 236,7 тис. осіб – у 2022 році. Відповідно скоротилась кількість осіб, прийнятих на навчання з 377,4 тис. осіб до 110,6 тис. осіб. Обсяги випуску також скорочувались: з 228,1 до 110,6 тис. осіб (табл. 1).

На рис. 1 наведена динаміка кількісних показників випуску кваліфікованих робітників закладами професійної (професійно-технічної) освіти впродовж 2010 – 2022 років.

Кількість педагогічних працівників на кінець 2018/2019 н.р. становила 35,3 тис. осіб, з них: 15,5 тисячі старших майстрів та майстрів виробничого навчання; 12,7 тисячі викладачів. Розподіл часток основних категорій педагогічного персоналу закладів професійної (професійно-технічної) освіти такий: 56% складають старші майстри та майстри виробничого навчання; викладачі загальноосвітніх дисциплін становлять 25% від загальної кількості педагогічних працівників; близько 18% становлять викладачі професійно-теоретичної підготовки. Забезпеченість педагогічними кадрами системи професійної (професійно-технічної) освіти становила близько 89%.

Таблиця 1. Кількісні показники діяльності закладів професійної (професійно-технічної) освіти

Роки	Кількість закладів професійної (професійно-технічної) освіти	Кількість учнів, слухачів у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, тис.	Кількість осіб, прийнятих на навчання до закладів професійної (професійно-технічної) освіти, тис.	Кількість осіб, випущених із закладів професійної (професійно-технічної) освіти, тис.
1990	1246	643,4	380,5	376,7
1991	1285	648,4	377,4	338,1
1992	1282	647,2	367,9	307,1
1993	1211	629,4	340,8	307,0
1994	1197	572,8	286,0	288,4
1995	1179	555,2	300,5	277,3
1996	1156	539,7	304,2	274,8
1997	1003	528,1	311,2	264,5
1998	995	529,0	304,2	259,2
1999	980	527,7	307,3	263,5
2000	970	524,6	307,3	266,8
2001	965	512,3	309,1	278,8
2002	962	501,9	311,0	282,4
2003	953	493,1	311,2	275,6
2004	1011	507,3	327,6	283,4
2005	1023	496,6	314,2	286,6
2006	1021	473,8	303,7	289,3
2007	1022	454,4	299,2	285,1
2008	1018	443,6	288,1	269,6
2009	975	424,3	249,9	239,4
2010	976	433,5	282,9	247,4
2011	976	409,4	241,7	240,1
2012	972	423,3	241,8	202,1
2013	968	391,2	225,2	227,3
2014	814	315,6	178,0	182,0
2015	798	304,1	176,6	165,0
2016	787	285,8	157,9	152,8
2017	756	269,4	146,9	141,3
2018	736	255,0	136,6	133,5
2019	723	245,8	131,0	124,0
2020	711	246,9	127,9	114,1
2021	694	250,3	131,2	112,4
2022	670	236,7	110,6	110,6

Результати аналізу регіональних особливостей системи профтехосвіти в динаміці наведені на рис. 2. Встановлено, що лідерами є Дніпропетровська, Львівська, Харківська області та м. Київ. З рисунка бачимо, що кількість здобувачів освіти пропорційна кількості місць державного бюджету в усіх регіонах країни. Кількість викладачів - пропорційна кількості здобувачів освіти, що свідчить про забезпечення кадровим складом закладів професійної освіти всіх регіонів країни.

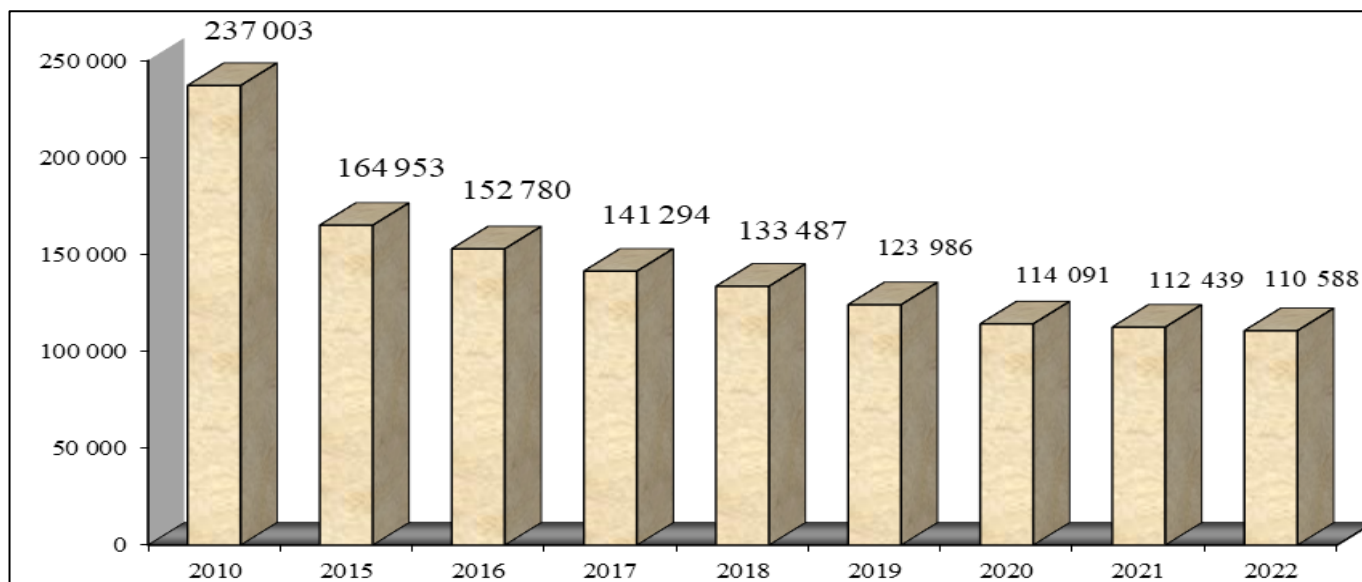

Рисунок 1. Підготовка кваліфікованих робітників у закладах професійної (професійно-технічної) освіти, осіб

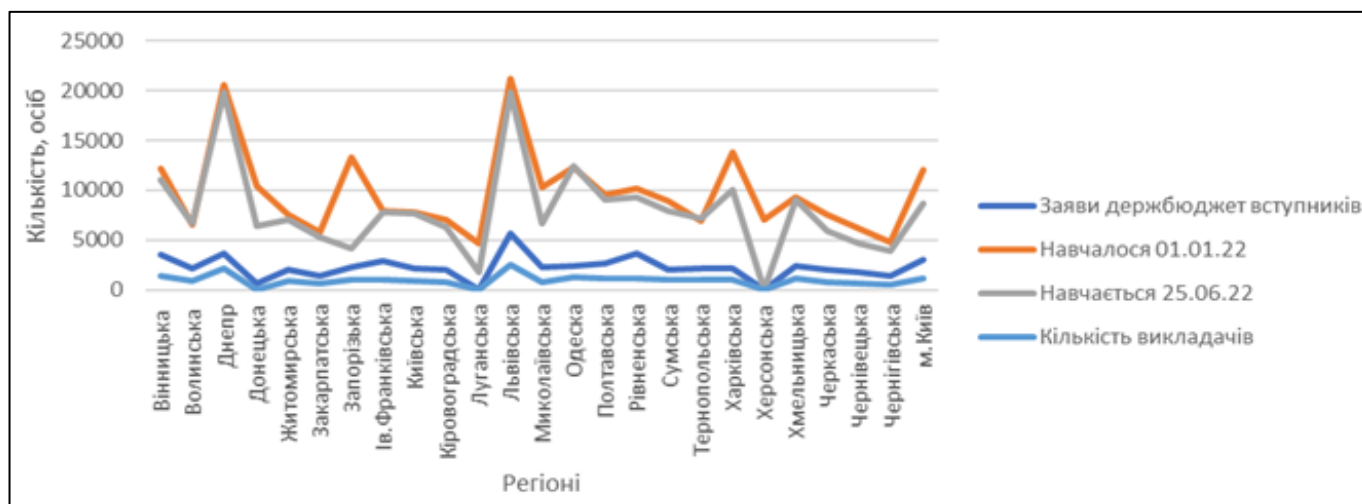

Рисунок 2. Аналіз регіональних особливостей системи профтехосвіти

Починаючи з 90-х років в Україні змінюється соціально-політичний та економічний устрій країни, що виступає генератором змін кадрової політики закладів професійної освіти. Перехід від командно-адміністративного спрямування до ринкової економіки на основі конкурентно спроможного потенціалу впливає на стан та склад працівників освіти. Так, наприклад, вікова діаграма працівників ЗПО яскраво демонструє суттєве зниження працівників закладів у віці до 30 років в порівнянні з 2018 роком (рис. 3).

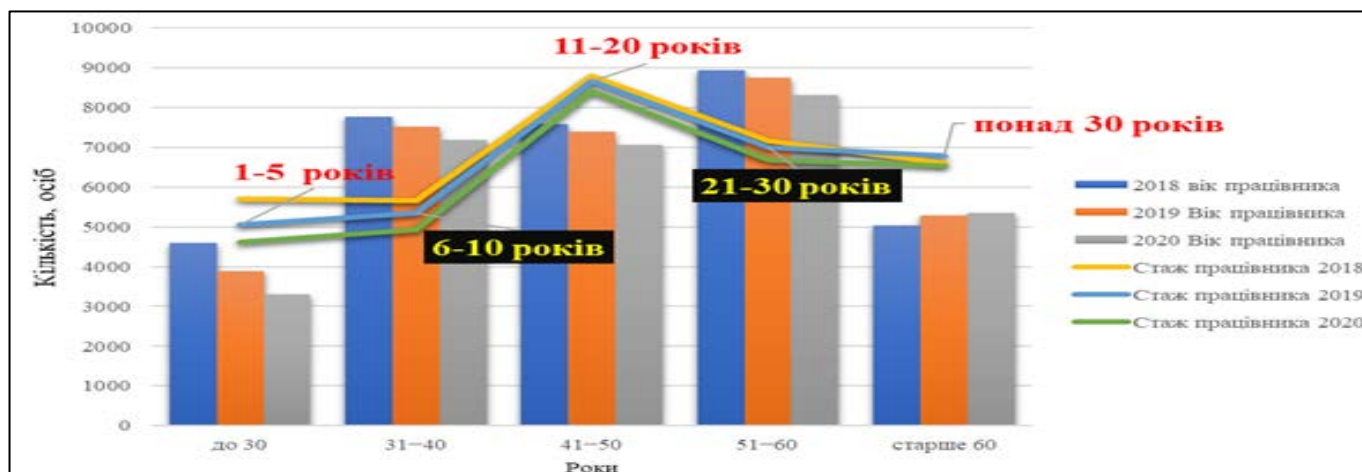

Рисунок 3. Вікова діаграма працівників ЗП(ПТ)О

Загальна кількість працівників у віці до 30 років практично у два рази менше, ніж викладачів старше 60 років. Домінуючу більшість складають працівники віком від 50 до 60 років, однаковими за кількістю працівників є дві групи, а саме: група від 31 до 40 років та друга група від 41 до 50, але саме в цих групах спостерігаються працівники з мінімальними та максимальними показниками за стажем (6-10 років в групі від 31 до 40 років та 11-20 років стажу в групі працівників віком від 41 до 50 років).

Щодо вікової характеристики здобувачів освіти, то максимальна кількість здобувачів є у віці 17 років, що пояснюється структурою системи освіти в Україні. Але встановлено, що наявне зростання кількості охочих здобути відповідну освіту віком від 30 років, що можна пояснити бажанням отримати конкурентоспроможні професію відповідно до змін ситуації на ринку праці. Тобто виявляється, що отримана раніше професія (більше 10 років тому) не є затребуваною суспільством, тому можемо спостерігати зростання кількості здобувачів освіти віком від 30 років стабільно кожного року (рис. 4).

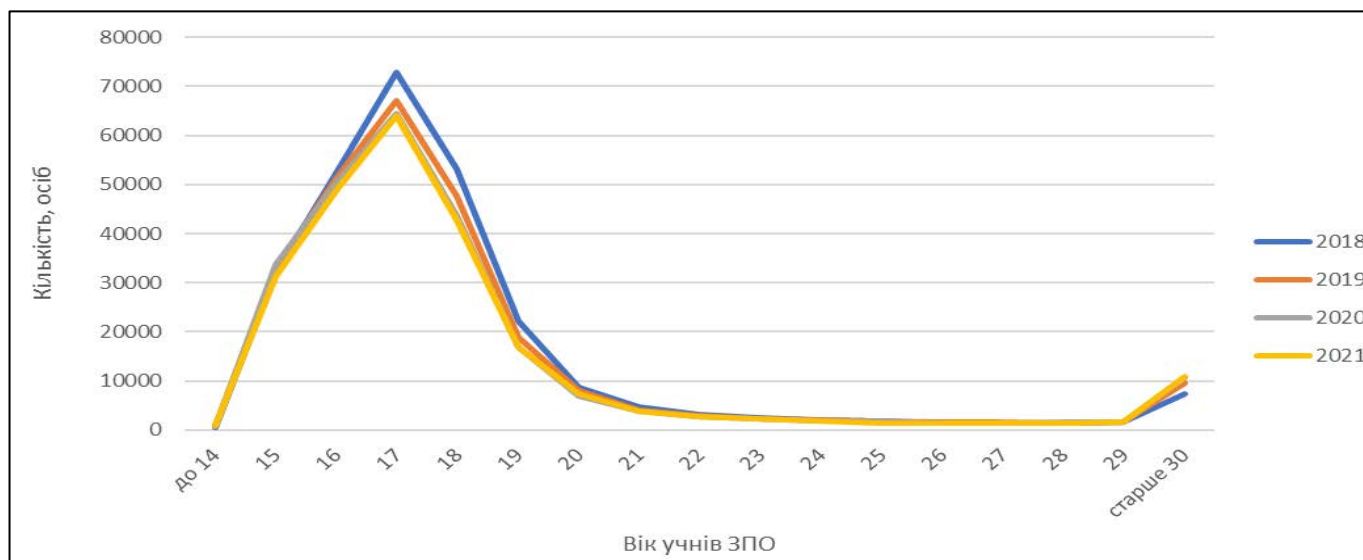

Рисунок 4. Вікова характеристика учнів ЗП(ПТ)О

У продовж останніх років підготовка кваліфікованих робітників у закладах ЗП(ПТ)О згідно статистики Державної служби України здійснювалася за наступними напрямками: кваліфіковані робітники сільського та лісового господарства, риборозведення та рибальства, технічні службовці, працівники сфери торгівлі та послуг, робітники з експлуатації та контролювання за роботою технологічного устаткування, складання устаткування й машин та найбільша кількість здобувачів отримували освіту у галузі кваліфікованих робітників з інструментом (рис. 5).

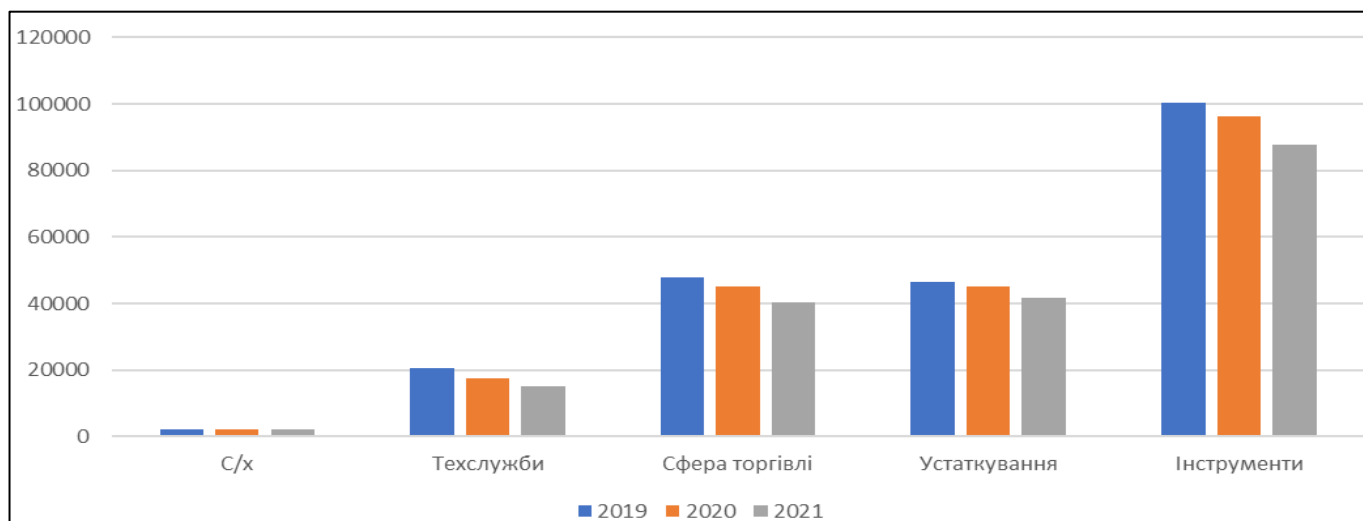

Рисунок 5. Галузеві особливості підготовки кваліфікованих робітників у закладах ЗП(ПТ)О

Динаміка зменшення кількості здобувачів освіти та слухачів за останні роки пояснюється демографічними змінами. Мінімальне зменшення кількості здобувачів освіти за період з 2019-2022 року спостерігається в галузі сільського господарства в середньому на 0,8374, а максимальне зменшення в галузі технічних служб, де коефіцієнт дорівнює 0,9963.

Важливим показником успішності діяльності закладів П(ПТ)О є працевлаштування випускників. Значущим є також показник того, скільки випускників мали бажання і продовжили навчання у ЗВО (табл. 2).

Таблиця 2. Окремі показники роботи закладів професійної (професійно-технічної) освіти у 2021/22 навчальному році

	Усього		Первинна професійна підготовка випускників шкіл		Професійне навчання	
	осіб	%	осіб	%	осіб	%
Випущено у 2021/22 навчальному році - усього	110 870	100,0	91 629	100,0	19 241	100,0
з них працевлаштовано за професією	79 556	71,8	60 816	66,4	18 740	97,4
продовжують навчання у ЗВО та інших закладах освіти	8 036	7,2	8 016	8,8	20	0,1
призвані на військову службу	1 232	1,1	1 224	1,3	8	0,04
не працевлаштовані	22 046	19,9	21 573	23,5	473	2,5
Із загальної кількості працевлаштованих отримали роботу у галузях						
промисловість	21 993	27,6	16 231	26,7	5 762	30,7
сільське господарство	11 080	13,9	6 695	11,0	4 385	23,4
транспорт	13 491	17,0	8 239	13,5	5 252	28,0
зв'язок	176	0,2	158	0,3	18	0,1
будівництво	8 583	10,8	7 122	11,7	1 461	7,8
торгівля і громадське харчування	17 222	21,6	15 692	25,8	1 530	8,2
житлово-комунальне господарство і невиробничі види побутового обслуговування населення	7 011	8,9	6 679	11,0	332	1,8

Аналіз таблиці дозволяє дійти позитивних висновків. Так, переважна більшість випускників у 2022 році працевлаштувалась за професією (97,4%), не працевлаштувались – лише 2,5%. Щодо галузевої структури працевлаштування, то найбільша кількість випускників ЗП(ПТ)О знайшли роботу у промисловості (30,7%), другою за кількістю транспортна галузь (28%) і сільське господарство (23,4%). Найменша кількість пішла працювати у сферу зв'язку (0,1%). Нажаль, тільки 0,1% випускників продовжили навчання у ЗВО. Зазначена тенденція не є позитивною, оскільки випускники ЗП(ПТ)О мають по закінченню закладу професійної, практичної вмінь і навички і, отримавши вищу освіту, могли б бути ефективними керівниками.

Якщо співставити отримані результати із показниками галузевої зайнятості населення України (табл. 3), то найбільша кількість зайнятих в Україні припадає не на промисловість і сільське господарство, а на оптову і роздрібну торгівлю.

Таблиця 3. Зайняте населення за видами економічної діяльності у 2014-2021 роках

Вид економічної діяльності	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Усього зайнято (тис. осіб)	18073,3	16443,2	16276,9	16156,4	16360,9	16578,3	15915,3	15610,0
Сільське, лісове та рибне господарство	3091,4	2870,6	2866,5	2860,7	2937,6	3010,4	2721,2	2692,7
Промисловість	2898,2	2573,9	2494,8	2440,6	2426,0	2461,5	2358,6	2313,2
Будівництво	746,4	642,1	644,5	644,3	665,3	699,0	664,4	690,8
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	3965,7	3510,7	3516,2	3525,8	3654,7	3801,3	3648,7	3604,7
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1113,4	998,0	997,2	991,6	995,1	999,0	975,2	961,0
Тимчасове розміщування й організація харчування	309,1	277,3	276,7	276,3	283,0	304,0	285,4	285,2
Інформація та телекомунікації	284,8	272,9	275,2	274,1	280,3	289,2	283,7	289,0
Фінансова та страхова діяльність	286,8	243,6	225,6	215,9	214,0	211,6	212,5	210,6
Операції з нерухомим майном	286,1	268,3	255,5	252,3	259,4	259,7	251,2	248,2
Професійна, наукова та технічна діяльність	456,0	422,9	428,1	415,8	437,9	421,6	418,2	422,2
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	334,3	298,6	304,3	297,9	304,3	317,9	304,6	317,9
Державне управління й оборона; обов'язкове соціальне страхування	959,5	974,5	973,1	979,7	939,3	870,5	901,9	873,9
Освіта	1587,7	1496,5	1441,4	1423,4	1416,5	1388,7	1394,9	1244,0
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	1150,5	1040,7	1030,4	1013,6	995,4	974,2	935,4	913,4
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	221,2	207,9	201,6	199,8	196,9	197,6	196,0	178,7
Інші види економічної діяльності	382,2	344,7	345,8	344,6	355,2	372,1	363,4	364,5

За даними Державної служби зайнятості України частка робочої сили у віці 15-70 років до відповідної вікової категорії з 2010 р. до 2021 р. була майже незмінною та становила 62,0-63,6%.

Український ринок праці ще до початку повномасштабного вторгнення країни-терориста мав високий рівень безробіття (9,8% у 2021 році) та низький рівень економічної активності. Для порівняння, рівень безробіття в Польщі становить 3% в лютому 2022 року і є одним з найнижчих показників в Європейському Союзі. Причому середній відсоток безробіття в Європі становить 6,2%.

Шоста частина зайнятого населення в Україні працювала в сільському господарстві, кожен п'ятий українець мав неформальну зайнятість, а кожен четвертий безробітний отримував державну матеріальну компенсацію у вигляді допомоги по безробіттю впродовж 12 місяців.

Можна стверджувати, що освіта в Україні не задовольняє потреби ринку праці. Так, спостерігається надлишок топ-менеджерів і керівників середньої ланки, юристів та журналістів. Натомість зберігається брак працівників робітничих професій, IT, сільського господарства, зокрема через значний попит на ці професії за кордоном. Однак подальше зростання економіки та поліпшення ділових очікувань підприємств стимулюватиме збільшення попиту на робочу силу. Наприклад, цього року більшістю підприємствами планується розширення штату працівників. Завдяки цьому рівень безробіття буде знижуватись і поступово наблизиться до нейтрального рівня. Втім, через посилення диспропорцій на ринку праці це триватиме довше, ніж очікувалося. Станом на липень 2022 року безробіття в Україні зросло до 35%. Це майже вчетверо вищий показник, ніж у мирному 2021 році (9,8%). В НБУ вважають, що у 2023-ому показник безробіття скоротиться до 27% і лише у 2024 році – до 18%.

Зниження обсягів виробництва з початком війни, руйнування, знищення та пошкодження підприємств, установ, інфраструктури обумовлює кризу на ринку праці, яка виявляється у падіння попиту на робочу силу, безробітті, зростанні кваліфікаційних, освітніх, гендерних розривів.

Водночас найбільшим потрясінням для економіки країни є втрати людського капіталу. З початком війни спостерігається відтік людського капіталу (більше третини населення) з України в країни Європи. Згідно з даними Міжнародної організації з міграції (МОМ) близько 5,9 мільйона людей наразі є внутрішньо переміщеними особами, а ще понад 7,9 мільйона є біженцями за кордоном.

Шляхи втрати потенційної робочої сили такі: міграція, загибель військових та мирного населення, депортацію українців до країни-агресорки. Ці процеси створюють суттєві перешкоди забезпечувати збалансованість на ринку праці між попитом і пропозицією, знижують інтелектуальний потенціал України.

За офіційними даними Центру зайнятості станом на початок травня 2023 року Топ-50 професій за кількістю вакансій наведені у табл. 4.

Таблиця 4. Професії, по яких кількість вакансій є найбільшою

№	Назва	Січень-квітень 2023 року			Станом на 01.05.2023 р.		
		Кількість вакансій, одиниць	Чисельність безробітних, осіб	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)	Кількість вакансій, одиниць	Чисельність безробітних, осіб	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)
№	A	1	2	3	4	5	6
1	водій автотранспортних засобів	5 227	7 457	-2 230	1 752	2 978	-1 226
2	підсобний робітник	4 728	13 137	-8 409	1 031	6 707	-5 676
3	продавець продовольчих товарів	4 410	15 689	-11 279	985	7 089	-6 104
4	Швачка	3 256	1 865	1 391	1 548	746	802
5	бухгалтер	2 975	6 889	-3 914	604	2 676	-2 072
6	кухар	2 823	6 819	-3 996	827	2 943	-2 116
7	прибиральник службових приміщень	2 636	7 202	-4 566	495	3 318	-2 823
8	продавець-консультант	2 151	7 694	-5 543	467	3 130	-2 663
9	охоронник	1 889	5 450	-3 561	368	2 272	-1 904
10	тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісгосподарського) виробництва	1 694	2 917	-1 223	296	1 432	-1 136
11	сестра медична (брат медичний)	1 518	2 635	-1 117	434	994	-560
12	фахівець	1 503	3 725	-2 222	247	1 341	-1 094
13	вантажник	1 315	2 153	-838	437	806	-369
14	слюсар-ремонтник	1 274	1 851	-577	431	729	-298
15	вчитель закладу загальної середньої освіти	1 226	1 639	-413	471	695	-224

16	двірник	1 217	1 407	-190	348	733	-385
17	касир торговельного залу	1 155	2 881	-1 726	377	1 169	-792
18	спеціаліст державної служби (місцевого самоврядування)	1 153	2 770	-1 617	246	1 235	-989
19	робітник з благоустрою	1 075	1 266	-191	187	669	-482
20	укладальник-пакувальник	1 071	3 441	-2 370	191	1 405	-1 214
21	електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування	1 070	736	334	509	291	218
22	продавець непродовольчих товарів	1 048	7 695	-6 647	183	3 349	-3 166
23	тракторист	1 022	1 170	-148	288	475	-187
24	молодша медична сестра (молодший медичний брат) (санітарка, санітарка-прибиральниця, санітарка-буфетниця та ін.)	990	3 281	-2 291	152	1 524	-1 372
25	сторож	944	3 030	-2 086	85	1 421	-1 336
26	оператор заправних станцій	819	1 911	-1 092	169	760	-591
27	електрогазоварник	794	1 082	-288	346	413	-67
28	робітник з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва	764	3 116	-2 352	174	1 666	-1 492
29	робітник з комплексного прибирання та утримання будинків з прилеглими територіями	736	334	402	455	162	293
30	адміністратор	692	2 271	-1 579	133	927	-794
31	головний бухгалтер	680	1 617	-937	206	691	-485
32	менеджер (управитель) із збуту	667	2 213	-1 546	226	797	-571
33	слюсар-сантехнік	665	461	204	298	182	116
34	соціальний робітник	662	1 210	-548	135	673	-538
35	службовець на складі (комірник)	655	1 133	-478	165	637	-472
36	пекар	634	1 193	-559	210	534	-324
37	слюсар з ремонту колісних транспортних засобів	614	437	177	333	178	155
38	робітник на лісокультурних (лісгосподарських) роботах	603	1 282	-679	137	480	-343
39	економіст	574	1 867	-1 293	123	712	-589
40	фармацевт	572	677	-105	293	247	46
41	робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків	544	1 191	-647	135	626	-491
42	токар	525	389	136	301	172	129
43	прибиральник територій	523	860	-337	113	438	-325
44	прибиральник виробничих приміщень	509	1 452	-943	89	666	-577
45	листоноша (поштар)	486	3 842	-3 356	136	1 878	-1 742
46	офіціант	469	880	-411	198	387	-189
47	кухонний робітник	467	1 386	-919	82	603	-521
48	менеджер (управитель)	435	1 655	-1 220	85	599	-514
49	інженер	432	830	-398	155	298	-143
50	верстатник деревообробних верстатів	397	560	-163	124	202	-78

Найскладніше знайти роботи продавцем продовольчих товарів. В той же час, наявний дефіцит таких кадрів, як: швачка, електромонтер з ремонту та обслуговування електроустаткування, слюсар-сантехнік, робітник з комплексного прибирання та утримання будинків з прилеглими територіями, фармацевт, токарь.

Далі нами були визначені Топ-50 професій, по яких кількість безробітних є найбільшою (табл. 5).

Таблиця 5. Професії, по яких чисельність безробітних є найбільшою

	Назва	Січень-квітень 2023 року			Станом на 01.05.2023 р.		
		Чисельність безробітних, осіб	Кількість вакансій, одиниць	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)	Чисельність безробітних, осіб	Кількість вакансій, одиниць	Дефіцит вакансій (-), дефіцит кадрів (+)
№	A	1	2	3	4	5	6
1	продавець продовольчих товарів	15 689	4 410	-11 279	7 089	985	-6 104
2	підсобний робітник	13 137	4 728	-8 409	6 707	1 031	-5 676
3	продавець непродовольчих товарів	7 695	1 048	-6 647	3 349	183	-3 166
4	продавець-консультант	7 694	2 151	-5 543	3 130	467	-2 663
5	водій автотранспортних засобів	7 457	5 227	-2 230	2 978	1 752	-1 226
6	прибиральник службових приміщень	7 202	2 636	-4 566	3 318	495	-2 823
7	бухгалтер	6 889	2 975	-3 914	2 676	604	-2 072
8	кухар	6 819	2 823	-3 996	2 943	827	-2 116
9	охоронник	5 450	1 889	-3 561	2 272	368	-1 904
10	листоноша (поштар)	3 842	486	-3 356	1 878	136	-1 742
11	фахівець	3 725	1 503	-2 222	1 341	247	-1 094
12	укладальник-пакувальник	3 441	1 071	-2 370	1 405	191	-1 214
13	молодша медична сестра (молодший медичний брат) (санітарка, санітарка-прибиральниця, санітарка-буфетниця та ін.)	3 281	990	-2 291	1 524	152	-1 372
14	робітник з комплексного обслуговування сільськогосподарського виробництва	3 116	764	-2 352	1 666	174	-1 492
15	сторож	3 030	944	-2 086	1 421	85	-1 336
16	тракторист-машиніст сільськогосподарського (лісогосподарського) виробництва	2 917	1 694	-1 223	1 432	296	-1 136
17	касир торговельного залу	2 881	1 155	-1 726	1 169	377	-792
18	спеціаліст державної служби (місцевого самоврядування)	2 770	1 153	-1 617	1 235	246	-989
19	сестра медична (брат медичний)	2 635	1 518	-1 117	994	434	-560
20	адміністратор	2 271	692	-1 579	927	133	-794
21	менеджер (управитель) із збуту	2 213	667	-1 546	797	226	-571
22	вантажник	2 153	1 315	-838	806	437	-369
23	оператор заправних станцій	1 911	819	-1 092	760	169	-591
24	економіст	1 867	574	-1 293	712	123	-589
25	швачка	1 865	3 256	1 391	746	1 548	802
26	слюсар-ремонтник	1 851	1 274	-577	729	431	-298
27	оператор котельні	1 815	349	-1 466	1 271	36	-1 235
28	помічник вихователя	1 688	389	-1 299	702	53	-649
29	менеджер (управитель)	1 655	435	-1 220	599	85	-514
30	вчитель закладу загальної середньої освіти	1 639	1 226	-413	695	471	-224
31	головний бухгалтер	1 617	680	-937	691	206	-485
32	машиніст (кочегар) котельної	1 563	368	-1 195	1 011	18	-993
33	прибиральник виробничих приміщень	1 452	509	-943	666	89	-577
34	комірник	1 422	110	-1 312	298	2	-296
35	двірник	1 407	1 217	-190	733	348	-385
36	кухонний робітник	1 386	467	-919	603	82	-521
37	робітник на лісокультурних (лісогосподарських) роботах	1 282	603	-679	480	137	-343

38	робітник з благоустрою	1 266	1 075	-191	669	187	-482
39	соціальний робітник	1 210	662	-548	673	135	-538
40	пекар	1 193	634	-559	534	210	-324
41	робітник з комплексного обслуговування й ремонту будинків	1 191	544	-647	626	135	-491
42	тракторист	1 170	1 022	-148	475	288	-187
43	вихователь	1 157	357	-800	471	94	-377
44	оператор комп'ютерного набору	1 144	199	-945	508	45	-463
45	службовець на складі (комірник)	1 133	655	-478	637	165	-472
46	вихователь закладу дошкільної освіти	1 103	362	-741	417	110	-307
47	електрогазозварник	1 082	794	-288	413	346	-67
48	оператор поштового зв'язку	1 062	388	-674	450	90	-360
49	молодша медична сестра (молодший медичний брат) з догляду за хворими	1 058	319	-739	483	51	-432
50	начальник відділу	1 024	166	-858	397	49	-348

Співставлення даних таблиць дозволило встановити, що дефіцит кадрів наявний тільки щодо професії швачка (802 особи).

В контексті проаналізованих вакансій, то в порівнянні з іншими професіями, випускники закладів П(ПТ)О мають більші можливості щодо працевлаштування у 2023 році. Позитивні тенденції є усі підстави очікувати і у найближчі роки. Це, перш за все, можливо пояснити тим, що повоєнне відновлення України потребувати саме робітничі кадри, підготовка яких здійснюється у системі профтехосвіти.

Щодо загальної ситуації у країні, у Державній службі зайнятості зареєстровано 215 тис. осіб. За оцінками фахівців, фактично в Україні безробітних значно більше - 2,6 млн безробітних.

Щодо вакансій, то загалом їх близько 27 тисяч, минулого року в цей час їх було більше – 61 тис., отже на одне робоче місце претендують 8 офіційно зареєстрованих безробітних.

За офіційними даними на кінець 2022 року в Україні було 2,6 млн. безробітних, початок 2023 року – 2,8 млн. Станом на сьогодні, 45% безробітних – особи, які мають вищу освіту. Натомість, як показав проведений аналіз, бракує представників робітничих професій.

Національний банк України прогнозує безробіття в Україні на рівні 26% у 2023 році (дані інфляційного звіту НБУ). Надалі воно знижуватиметься завдяки розширенню попиту на робочу силу на тлі поживавлення економічної активності і у 2024 році знизиться до 20%, а у 2025 році – до 17,6%.

Висновки. Встановлено, що кількісні показники діяльності системи професійно-технічної освіти не можна вважати оптимістичними, оскільки зменшувалась кількість, закладів, тих, хто в них навчається і відповідно – кількість випускників.

Аналіз регіональних особливостей системи профтехосвіти в динаміці проаналізований показав, що лідерами є Дніпропетровська, Львівська, Харківська області та м. Київ.

Встановлено, що кількість здобувачів освіти пропорційна кількості заяв на держбюджетний вступ в усіх регіонах країни. Кількість викладачів - пропорційна кількості здобувачів освіти, що свідчить про забезпечення кадровим складом закладів професійної освіти всіх регіонів країни.

Аналіз вікових характеристик викладачів закладів ПТО показав, що загальна кількість працівників до 30 років майже в два рази менша від кількості працівників старше 60 років. Домінуючу більшість складають працівники віком від 50 до 60 років.

Щодо вікової характеристика здобувачів освіти, то максимальна кількість здобувачів є у віці 17 років, що пояснюється структурою системи освіти в Україні. В той же час наявні учні (слухачі) у віці від 30 років, що можна пояснити бажанням отримати нову (додаткову) спеціальність, яка є конкурентоспроможною на ринку праці. І кількість цієї групи слухачів щорічно зростає.

Був проведений аналіз рівня та динаміки працевлаштування випускників. Встановлено, що переважна більшість випускників у 2022 році працевлаштувалась за професією (97,4%), не працевлаштувались – лише 2,5%. Щодо галузевої структури працевлаштування, то найбільша кількість випускників ЗП(ПТ)О знайшли роботу у промисловості (30,7%), другою за кількістю була транспортна галузь (28%) і сільське господарство (23,4%). Найменша кількість пішла працювати у сферу зв'язку (0,1%).

Нами були визначені Топ-50 професій, по яких кількість безробітних є найбільшою і найменшою. Робітничі професії більшою мірою є затребуваними ринком праці. Встановлено, що за офіційними даними на кінець 2022 року в Україні було 2,6 млн. безробітних, початок 2023 року – 2,8 млн. Станом на сьогодні, 45% безробітних – особи, які мають вищу освіту. Натомість, як показав проведений аналіз, бракує представників робітничих професій. В умовах необхідності повоєнного відновлення країни потреби у робітничих кадрах будуть продовжувати зростати.

Перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Доцільним буде у подальших дослідженнях здійснити моделювання показників ринку праці у розрізі професій.

Список використаних джерел

1. Державна служба зайнятості. Аналітична та статистична інформація. URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/69> (дата звернення 02.04.2023).
2. Азьмук Н. А. Трансформація ринку праці в умовах війни: виклики та стратегії відтворення робочої сили. *Вісник економічної науки України*. 2022. № 1. С. 171-179.
3. Robaj, Avdullah (2023). Vocational training and labour market in the republic of Kosovo. *Journal Human Research in Rehabilitation*. 13. 82-92. <https://doi.org/10.21554/hrr.042310>.
4. Куценко В. І., Гаращук О. В. Професійно-технічна освіта – важливий чинник модернізації економіки (зарубіжний досвід). *Агросвіт*. 2011. № 9. С. 57-60.
5. Ринок праці в умовах війни: основні тенденції та напрями стабілізації. Київ : Центра Разумкова, 2022. 21 с.

References

1. Derzhavna sluzhba zaynyatosti. Analytychna ta statystychna informatsiya [State employment service. Analytical and statistical information]. URL : <https://www.dcz.gov.ua/analitics/69> [in Ukr.].
2. Az'muk N. A. (2022.) Transformatsiya rynku pratsi v umovakh viyny: vyklyky ta stratehiyi vidtvorenniya robochoyi syly [Transformation of the labor market in the conditions of war: challenges and strategies for the reproduction of the labor force]. *Visnyk ekonomichnoyi nauky Ukrayiny*, 1, 171-179. [in Ukr.]
3. Robaj, Avdullah (2023). Vocational training and labour market in the republic of Kosovo. *Journal Human Research in Rehabilitation*. 13. 82-92. <https://doi.org/10.21554/hrr.042310>. [in Eng.]
4. Kutsenko V. I., Harashchuk O. V. (2011). Profesiyno-tekhnichna osvita – vazhlyvyi chynnyk modernizatsiyi ekonomiky (zarubizhnyy dosvid) [Vocational and technical education is an important factor in the modernization of the economy (foreign experience)]. *Ahrosvit*, 9, 57-60. [in Ukr.]
5. Rynok pratsi v umovakh viyny: osnovni tendentsiyi ta napryamy stabilizatsiyi [The labor market in the conditions of war: main trends and directions of stabilization] (2022). Kyiv : Tsentra Razumkova. 21 s. [in Ukr.]

ДАНІ ПРО АВТОРІВ

Горошкова Лідія Анатоліївна, доктор економічних наук, професор, академік Академії економічних наук України, професор кафедри екології, Національний університет «Києво-Могилянська академія»
вул. Григорія Сковороди, 2, м. Київ, 04655, Україна
e-mail: goroshkova69@gmail.com
orcid.org/0000-0002-7142-4308
Researcher ID: D-6527-2019

Маслова Оксана Володимирівна, канд. фіз.-мат.наук, доцент, завідувач кафедри технологій навчання, охорони праці та дизайну Білоцерківського інституту неперервної професійної освіти, вул. Леваневського, 52/4, Біла Церква, Київська обл., 09100, Україна
maslovaoksana899@gmail.com

Чорнобук Діана Олександрівна, студентка Державного університету телекомунікацій, вул. Солом'янська 7, м. Київ, Україна
dianachernobuk2003@gmail.com

DATA ABOUT THE AUTHORS

Horoshkova Lidiia, D. Sc. in Economics, Professor, National university of «Kyiv-Mohyla academy», 2, Skovorody vul., Kyiv, 04070, Ukraine
e-mail: goroshkova69@gmail.com

Maslova Oksana, Ph.D.-M.Sc., associate professor, head of the Department of Learning Technologies, Occupational Safety and Design of the BilaTserkva Institute of Continuous Professional Education, str. Levanevsky, 52/4, BilaTserkva, Kyiv region, 09100, Ukraine
maslovaoksana899@gmail.com

Chornobuk Diana, Student of the State University of Telecommunications, 7 Solomyanska vul., Kyiv, Ukraine
dianachernobuk2003@gmail.com